
**THE IMAGE OF THE OTHER - ITALY AND THE ITALIANS IN THE BULGARIAN
GEOGRAPHY TEXTBOOKS FROM THE REVIVAL PERIOD**

Magdalena Kostova-Panayotova

Faculty of Filology, South-West University „Neofit Rilski“ – Blagoevgrad, Bulgaria
panayotova@swu.bg

Boyka Ilieva

Faculty of Filology, South-West University „Neofit Rilski“ – Blagoevgrad, Bulgaria
boyka@abv.bg

Abstract: The notion of who we are is always related to the image of others. In fact, it is almost impossible to perceive the world and the others without a certain number of preliminary notions.

The desire of Bulgarians to be part of the advanced European countries builds the socio-political and cultural priorities of the Revival period. The socio-political duties are visible in the fight for Church independence and the necessity for national liberation. Cultural priorities are in accordance with the common education of the Bulgarians and taking over the “lateness” of its cultural aim to reach European cultural levels. The present article is announced as a problematic one and will try to find answers for the following; 1. What are the volume and the quality of the information about Italy in geography textbooks from the Revival period? 2. What is the evaluation of the textbooks concerning Italy? 3. Is the image of Italy and Italians a part of the general image of Europe?

The textbooks from the Revival period build a common image of Italy with positive and negative characteristics. Positively are described the resources of the country, the ancient and renaissance cultural achievements, some advantages in the modern industries, as well as some psychological features of the Italians. Negative is the evaluation of the modern situation of the science, crafts, trade and handmade industry.

Does the image of Italy fit into the generalized image of Europe? During the time of our national Revival the name “Europe” comes with ambivalent symbolic meaning. On the one hand, it is an example for of an independent and civilized society, for cultural and economic progress. On the other hand, Europe is a pragmatic political subject with an indifferent attitude towards the smaller Christian populations within the Ottoman Empire. The second projection of the symbol “Europe” is connected to the strongest powers of that time – England, France, Austria-Hungary, Prussia. In that respect, I. Konev successfully mentions the name “Europe” as a “synonym of hegemonic Europe and does not include countries like Belgium, Denmark, Holland, Italy, Sweden, Switzerland”. Textbooks mention Italy as part of an *enlightened* Europe with its rich heritage that had given foundations for modern European civilization with its reascent achievements in arts and science, architectural monuments, museums and churches.

Keywords: alterity, image, Revival, geography textbooks, Italy.

**ОБРАЗЪТ НА ДРУГИЯ.
ИТАЛИЯ И ИТАЛИАНЦИТЕ В БЪЛГАРСКИТЕ ВЪЗРОЖДЕНСКИ
УЧЕБНИЦИ ПО ГЕОГРАФИЯ**

Магдалена Костова-Панайотова

Филологически факултет, Югозападен университет „Н. Рилски“ – Благоевград, България
panayotova@swu.bg,

Бойка Илиева

Филологически факултет, Югозападен университет „Н. Рилски“ – Благоевград, България
boyka@abv.bg

Резюме: Представата за това кои сме ние винаги е свързана с образа на другите. На практика е почти невъзможно да възприемаме света и другите без определен набор от предварителни представи.

Стремежът на българина да се впише сред напредналите европейски нации конституира обществено-политическите и културните приоритети на Българското възраждане. Обществено-политическите задачи визират борбата за църковна независимост и назрялата необходимост от борба за национално освобождение.

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

Културните приоритети засягат масовото просвещение на българския народ и “наваксването” на културната изостаналост с цел приобщаване към европейските културни достижения. Така формулирано като проблематика, изложението ще търси отговор на следните въпроси: 1. Какви са обемът и качеството на информацията за Италия, която получават учениците от възрожденските учебници по история и география? 2. Какъв е оценъчният елемент в учебните текстове за Италия? 3. Вписва ли се изградената представа за Италия и италианците в обобщения образ на Европа?

Възрожденските учебници изграждат една обобщена представа за Италия, съвместяваща позитивни и негативни характеристики. С положителен елемент на оценка се разглеждат природните дадености на страната, античното и ренесансовото културно минало, напредъкът на някои отрасли на съвременното стопанство, както и определени черти на италианския характер. Критична е оценката за съвременното състояние на науката, образованието и занаятите, на търговията и ръкоделието.

Вписва ли се така очертаният образ на Италия в обобщената възрожденска представа за Европа? В епохата на националното ни Възраждане името “Европа” придобива амбивалентно символно значение. От една страна тя е модел за независими и цивилизовани общества, за културен и икономически прогрес. От друга страна обаче, Европа, в качеството си на прагматичен политически субект, се възприема като заплаха с индиферентното си отношение към съдбата на малките християнски народи в границите на Османската империя. Тази втора проекция на символа “Европа” визира изключително политически силните на деня, онези, които дирижират европейската външна политика, т. нар. “велики” сили – Англия, Франция, Австро-Унгария, Прусия. В тази връзка И. Конев сполучливо отбелязва, че името “Европа” е “синоним на хегемонстващата Европа, но в този си смисъл не обхваща страни като Белгия, Дания, Холандия, Италия, Швеция, Швейцария, Финландия”. Италия присъства във възрожденските представи за просветена Европа с богатото си антично наследство, положило основата на съвременната европейска цивилизация, с ренесансовите си постижения в областта на изкуствата и науките, със своите архитектурни паметници, музеи и църкви.

Ключови думи: алтеритет, образ, Възраждане, учебници по география, Италия.

ОБРАЗЪТ НА ДРУГИЯ. ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ

Представата за това кои сме ние винаги е свързана с образа на другите. Понятие като алтеритета задължително включва в себе си представата за другия. В днешно време има цял нов жанр, който се занимава с представянето на другостта в различни дисциплини – от антропологията, през литературата, социологията, философията и историята. Както е известно, термините образ, стереотип, представа се използват изключително често в теорията на литературата като заемки от други области на хуманитарното познание. Терминът *стереотип* налага най-вече Уолтър Липман с книгата си “Общественото мнение” (1922), в която твърди, че възприемаме действителността посредством образите, които вече съществуват в главите ни; вторични образи, които опосредстват връзката ни с действителността. Според същия автор възприемането на света и личният ни опит се направляват от клишета, които сме наследили от собствената си култура. Именно тези стереотипни образи се възпроизвеждат чрез специални съобщителни кодове, чрез политиката, изкуството, литературата и пр. Социалните, расовите, културните стереотипи са важен елемент от опосредствания механизъм за общуване със заобикалящия ни свят. Те играят ролята на познание и спомагат да се ориентираме в сложни условия. На практика е почти невъзможно да възприемаме света и другите без определен набор от предварителни представи.

[1] При изграждане на различните образи, които съставят набора от утвърдени стереотипи в колективното съзнание, традиционен похват е митотворчеството, което цели създаването на полезно минало.

[2] Всеки народ създава привидно истинни национални образи, които в същото време представляват сноп от стереотипи. В повечето случаи историческият опит показва, че създаването на собствената идентичност става за сметка на мнението за Другия, като чуждото се натоварва с отрицателни образи. Стереотипът създава определен навик за възприемане на хора, ситуации, народи, религии, култури; навик, който трудно се преодолява.

[3] Другите са тези, които са най-честият коректив спрямо нас. Най-често се съизмерваме с най-близките други – съседите. Мисълта за тях присъства още в първите произведения на новата българска книжнина. Корективът на другостта е изтъкван много често през Възраждането като мотив за написването, за издаването или побългаряването на някоя книга. Така например Христовул Костович Сичан-Николов

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

мотивиращо издаването на своя вечен календар за 1840 г. с желанието да престанат „соседите“ (комшиите) да укоряват българския народ, че не обича учението.

Представите за чужденеца са неизменна част от самоидентификацията на един етнос. Чрез тях се градят и моделите на собственото определяне, на базата на съпоставки, които могат да бъдат толерантни или агресивни. Глобалният конфликт между носителите на българското етносъзнание и чужденците, обитатели на българското възрожденско културно пространство, е в основата на лавина от макротекстове.

Ако вземем дори само текстовете от златния фонд на българския канон, образът на чужденеца е доказал своите богати сюжетноинтерпретативни възможности от "История славяноболгарская" и "Изворът на Белоногата" насетне до "Крадецът на праскови", "Време разделно", "Хайка за вълци".

Другият и другите са най-използваният коректив спрямо нас. Корективът на другостта е изтъкван много често през Възраждането като мотив за написването или за издаването на някоя книга; другите са онези, които ни укоряват, поучават или пред които не трябва да се посрамваме. Тоест, за тях възрожденската литература се сеща, когато това носи някаква поука и се очаква четивото да допринесе нравствена или практическа полза.

Ако следваме схемата на Лидия Михова, отношението към чужденеца на Балканите е регламентирано и представя една йерархия на близостта: най-близки до нас са нашите съседи, балканските народи. С тях се съпоставяме и сравняваме най-напред. По-голяма степен на дистанцираност не толкова в емоционален план, колкото в географски, съществува в отношенията ни с другите славяни. Още по-отдалечени в културно и емоционално отношение за нас са европейците (Михова 1995).

Когато описва българското, съпоставяйки го с чуждото, като че ли най-често писането преди 1878 г. се опира на представи за "турчина", "гърка" и "европееца". И това е напълно логично: "турци" и "гърци" са най-близките чужди, "европейците" пък задават хоризонта на "своето", възможността то да бъде изпитано и преподредено с помощта на различните имена на Европа - "просвета", "цивилизация", "хуманизъм", "развала", "мода", "революция", "свобода" и пр. Но извън образите на "поборителите", "фанариотите", "европейците", репертоарът на различието, описващ чужденеца през Възраждането, е доста по-богат.

Колкото по-отдалечен от нас е Другият, толкова по-активно митологизиран е образът му. Ако със съседите се съизмерваме, изпитвайки различни чувства, а първоначалният възторг пред европейците с годините и с цивилизацията се коригира, но и обогатява откъм характеристики, повече или по-малко реалистични, то по отношение на по-далечните народи във фолклора и в литературата, в публицистиката ни от XIX век, можем да видим и изцяло фантазмагорични образи на чужденеца. Така например не само чумата се ражда в Египет, но и китайците използват белите мишки за домашни слуги, "Папуанците в Австралия" - "много по-приличат на Павианите (род маймунски), отколкото на челяка", пише в сп. "Читалище" от 1872 г., а голяма част от японското население се състои от попове (Пелева 2000).

ПРЕДСТАВИ ЗА ИТАЛИЯ И ИТАЛИАНЦИТЕ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИТЕ УЧЕБНИЦИ ПО ГЕОГРАФИЯ

Настоящото изложение се фокусира върху образа на другия във възрожденската учебна книжнина. Обект на проучване е представата за Италия и италианците в учебниците по география през Възраждането. Образът на Италия заема по-особено място във възрожденските представи за културна и просветена Европа, тъй като не е обременен с негативна политическа конотация в контекста на Източния въпрос.

В хода на изследването ще се търси отговор на следните въпроси: 1. Какви са обемът и качеството на информацията за Италия, която получават учениците от възрожденските учебници по история и география? 2. Какъв е оценъчният елемент в учебните текстове за Италия? 3. Вписва ли се изградената представа за Италия и италианците в обобщения образ на Европа?

Като начало е важно да се изясни какви са мястото и ролята на Италия в европейската идея. През различните исторически периоди Италия неколкратно преминава от центъра в периферията на Европа. През Средните векове идеята за Европа се идентифицира с римо-германската култура (Деланти 2004: 60). По това време Апенинският полуостров е гравитационен център на общността на християнските народи. Както твърди историкът Джулиано Прокачи, "без Рим, без Италия, Respublica christianorum би престанала да бъде такава". (Прокачи 2004: 20) Именно с благословията на Рим и под знака на новия религиозен империализъм на реформираната църква се извършват испанската Реконкиста и Кръстоносните походи. През Ренесанса Италия е средоточие на европейския хуманизъм. Той предлага един интегриращ възглед за света, който става основа на европейската идентичност в модерните времена. (Деланти 2004: 94) Историята

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

на Апенинския полуостров в периода 1350-1450 г. не се различава по същество от историята на Европа като цяло, която се идентифицира с кризата от втората половина на XIV и XV в. (чумна епидемия, малария, народни бунтове, войни).

За Италия XVII век може да се характеризира като “столетие на застой”. Със западането на Испанската империя, изгряващата звезда на европейската външна политика – Франция на Луи XIV - възприема Италия като една от най-уязвимите територии на империята. През XVII в. папството загубва ролята си на международен арбитър, а престижът му намалява. Показателен за това е фактът, че при управлението си Луи XIV диктува дори решенията на конклавите. На Италия и нейните държави се отнежда периферна роля в историята на Европа. Променената ѝ роля в европейската политика е великолепно илюстрирана от Волтер в произведението му “Векът на Луи XIV”: „Малко права, много претенции, една политическа традиция, малко търпение: ето какво остава днес в Рим от старата могъща държава, която през предишните столетия е искала да подчини империята и Европа на папската тиара.“ (Прокачи 2004: 196)

През епохата на Просвещението, в рамките на няколко десетилетия, всеки международен конфликт след Войната за наследяване на испанския престол налага политически промени в Италия. Някои от нейните държави преминават неколккратно от една суверенна власт към друга (Сицилия, Пармското херцогство). Същевременно обаче се слага край на провинциализма, в който испанското владичество държи страната в продължение на два века. Новите династии във Флоренция, Неапол и Парма се оказват значително по-европейски от старите местни родове или от испанските вицеокрале. През XVIII век се забелязва по-пълно политическо и икономическо интегриране на Италия към Европа, благодарение на оживяването на морската търговия. (Прокачи 2004: 214) През XIX век, в стремежа си да реализира националните си приоритети – освобождаване от австрийско господство и обединение на италианските държавици в единна формация с център Рим, Италия е принудена да се съобразява с политическите капризи на големите – Франция, Англия, Австрия, Прусия. Външната политика на страната от 60-те години се определя като франкофонска, тъй като се разчита предимно на френско съдействие за присъединяването на Венеция. (Генова 1988: 199)

Стремежът на българина да се впише сред напредналите европейски нации конституира обществено-политическите и културните приоритети на Българското възраждане. Обществено-политическите задачи визират борбата за църковна независимост и назрялата необходимост от борба за национално освобождение. Културните приоритети засягат масовото просвещение на българския народ и “наваксването” на културната изостаналост с цел приобщаване към европейските културни достижения.

Италия привлича вниманието на българския възрожденец със славното си антично и ренесансово минало, от една страна, и, от друга, с драматизма на съвременната си политическа действителност. Заради идейното сходство между италианското обединително движение и българската национално-освободителна борба, събитията в Италия се следят внимателно от патриотично настроените кръгове у нас. Изявени наши революционери като Г. С. Раковски, Л. Каравелов и Хр. Ботев смятат, че за извоюването на своята независимост българският народ трябва да последва примера на италианския: „Нека ни бъде за пример Италия, която, ръководена от истинските патриоти – Мацини, Гарибалди и др. – днес е обединена държава и за кратко време спечели възхищението на целия цивилизован свят.“ (Каравелов 1967: 262) Доста показателен е и фактът, че най-малко двадесет българи се сражават в отрядите на Гарибалди в периода 1848 – 1870 г.

Възрожденските учебници по география съдържат разнообразна по характер и обем информация за Италия. Тя може да се класифицира в следните тематични полета: 1. Граници, държавно устройство, население; 2. Природни ресурси; 3. Исторически сведения; 4. Стопанство; 5. Наука и образование; 6. Градове и забележителности; 7. Народопсихологически портрет на италианеца.

Необходимо е още в началото да се уточни какво съдържание се влага от авторите на възрожденските учебници при употребата на топонима “Италия”. Тъй като всички разглеждани учебници са писани до 1870 г., т. е. преди окончателното обединение на страната, името “Италия” няма съвременния смисъл на единна държавна единица. В едни случаи с това понятие се обозначава Госканската област. (Неофит 1835) В други случаи то е обобщено название на всички италиански държавици, независимо от тяхната разпокъсаност. (Петков 1868) Повечето цитирани учебници поместват статистически сведения за населението на Италия, в които броят му варира от двадесет до двадесет и четири милиона души.

Висока оценка се дава на природните богатства на страната. Италия е характеризирана като “найтопла и найболестна земя у Европа, особито нейната Южная част, с премного плодородни равнини”. (Неофит 1835: 52) Най-общо климатът е оценен като топъл, здрав, “весел”, “благ и приятен”: “Климатът на

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

Италия е най-приятен в Европа. Той е на всъде топъл и въобще здрав, освян Понтинските блатата в Папската област. В южна Италия вее иногда нестръпимо горящій вятър сирокко. Там по някогаж стават страшни землетресения” (Петков 1868: 115) Земята е окачествена като “плодородна” и “гиздава”, заради което Италия е наречена “европейска градина”. (Неофит 1835: 52) Подчертава се изобилието на земеделската реколта и богатството на полезни изкопаеми (злато, сребро, олово, мед, желязо, мрамор): “Всичките растения в Италия богато никнат. В много места три пъти ся жъне, и тревата пят пъти ся коси.” (Петков 1868: 115)

В някои от учебниците (Неофит Бозвели 1835, Ив. Богоров 1851, Б. Петков 1868) се прави забележка, че въпреки големите си ресурси, земята не е достатъчно грижливо стопанисвана: „Италия като е в най-южните страни на Европа има благорастворен и здрав климат, земя плодородна и гиздава, която можеше би и най-богата от всичките, ако нейните жители биха имали повече стегнотия.“ (Андреев 1851: 156)

Част от учебниците поместват кратки исторически бележки за античното минало на страната. Древните римляни са обкичени с ореола на славни воители, изцяло предани на своето отечество. Говори се за мощната и непобедима Римска империя, която благодарение на войската и стратегите си “победи всю почти Вселену”. (Фотинов 1843: 123) И. Богоров (1851) и Б. Петков (1868) правят по-подробен исторически обзор, като проследяват по-значителните събития до средата на XIX в.

В икономическо отношение Италия е характеризизирана като предимно аграрна страна, с развито земеделие (пшеница, царевича, ориз, маслини, лимони, портокали, смокини, нарове) и скотовъдство (коне, биволи, овце, кози, птици). Други разработени отрасли са риболов, пчеларство, бубарство, винарство, текстилна и стъкларска промишленост. Като най-развити фабрични градове са посочени Милано, Торино, Флоренция, Венеция, Верона, Виченца. Търговията на страната е оценена като недостатъчно развита: „Скотовъдството е в добро състояние: въдят се много биволи в блатливите места. Излазя и много коприна, повече в северна Италия; Пиомонтската коприна ся почита за най-добра в Европа.“ (Петков 1868: 115) Сред по-важните търговски центрове са изброени Милано, Ливорно, Венеция, Верона, Генуа и Реджо.

Италия е представена като страна с богато културно минало, дала на света много блестящи умове и таланти – Колумб, Ариосто, Рафаело, Галилей: “Италия са прославили много знаменити человети, както в науките, така и в прекрасните изкуства.” (Петков 1868: 116) Й. Груев пише: “Италия по-напред от всички други европейски държави се отличи в книжнината, в науките и в изкуствата.” (Груев 1861: 95)

Подчертава се големият брой университети, научни дружества и занаятчийски училища в страната. Като университетски центрове са изтъкнати Рим, Болоня, Флоренция, Каляри, Павия, Неапол, Катания, Парма, Сиена, Пиза, Падуа. Въпреки това, при характеризирането на съвременното състояние на науките и занаятите, се констатира значително изоставане в сравнение с бляскавото им развитие в миналото: “Науките и занаятите ся удобряват още множо, обаче нямат оная напреднина нито светлина, дето я имаха испрвие.” (Андреев 1851: 156)

Подобаващо място се отделя на културните забележителности на Италия. Възрожденският читател е запознат с най-значителните културни центрове – Рим, Милано, Флоренция, Болоня, Венеция и с техните архитектурни паметници, музеи, галерии, библиотеки. Рим е град, “знаменит со своята древност и богат събрание от произведения по науките и изкуствата”. (Радулов 1866: 145) Той е забележителен с големия си брой църкви, като най-внушителна сред тях е катедралата „Свети Петър“, определена като “най-великолепната от сичките църкви на християнския свят”. (Радулов 1843: 54) Специално внимание се отделя и на Ватиканския дворец, който удивлява със своите единадесет хиляди стаи, с ценната си библиотечна и музейна сбирка. Флоренция е известна с многото си антични паметници, църкви, музеи, театър, галерия, с прочутата библиотека “Медичи”, заради които е наречена “столица на изкуствата”. (Радулов 1866) Освен с катедралата “Сан Марко” и с древните си паметници, Венеция е уникална с необичайното си местоположение върху 136 острова, съединени с 500 моста.

Един от най-интересните моменти в учебниците по география е опитът да се очертае народопсихологическия портрет на италианеца. Като отличителна черта на италианския национален характер са посочени естетизмът и пиететът към изкуството: “Италианците са прилично изобразени и просвещени: и велики любители са на музиката и на пението.” (Неофит 1835: 53) Те са характеризирани като образовани хора, които обичат да пеят и са: “преизящни в мозайката, живописството и в ваятелството”. (Радулов 1843: 38) Сред недостатъците на италианеца са назовани суеверието и ленивостта. Липсата на “стегнотия” му пречи да бъде отличен земеделец и да извлича

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

максимална полза от плодородната италианска земя. В учебника си от 1843 г. С. Радулов прави интересно разграничаване между северния и южния италианец по отношение на темперамента и възпитанието: “В северните страни са трудолюбиви; а въ полуденните нерадиви, и вообще имат недостаточество (кусур) в воспитанието и в нравствеността.” (Радулов 1843: 38) С леността на южняците се обяснява и големият брой просяци и бездомници сред тях, особено характерни за населението на Неапол: “Една част от неговите жители (до 80 хил.), наречени „лаццарони“⁷⁹, са човеци голи и боси без никакво пристанище, живеят всякога под открито небе си тръсят дневното прехранване с различни дребни нечта и послугувания.” (Андреев 1851: 153-154)

Интересна информация за Италия се съдържа в материала “Кратки очерки върху природата и народите в Европа”, публикуван в образователното списание “Читалище”⁸⁰, който има характер на землеописание. В изградения образ на Италия възторжена оценка получава културно-естетическия и политическия ѝ облик, а негативните се отнасят до образователно-икономическия ѝ статут. В много отношения образът на Италия и италианците се абсолютизира – природата е с “таквази хубост, каквато няма нито една страна в Европа”, Ломбардската равнина е “най-хубавата градина в Европа”, “добре обработена, както никоя страна по света”, италианката е “най-очарователното същество на света”, “нийде няма толкова човеколюбиви заведения”, “хамалина в Италия повече съчувства на изящното и повече го разбира, нежели образованите хора в другите страни”, “нийде няма толкова хубави градове, великолепни палати и паметници на изкуството”, от италианката “по-добра жена на света не може да бъде”. Интересно заключение се прави за класическата красота на италианците: “Главата на най-простий италианец може да послужи за образец на най-добрий ваятел или живописец.”

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Възрожденските учебници изграждат една обобщена представа за Италия, съвместваща позитивни и негативни характеристики. С положителен елемент на оценка се разглеждат природните дадености на страната, античното и ренесансовото културно минало, напредъкът на някои отрасли на съвременното стопанство, както и определени черти на италианския характер. Критична е оценката за съвременното състояние на науката, образованието и занаятите, на търговията и ръкоделието.

Вписва ли се така очерченият образ на Италия в обобщената възрожденска представа за Европа? В епохата на националното ни Възраждане името “Европа” придобива амбивалентно символно значение. От една страна тя е модел за независими и цивилизовани общества, за културен и икономически прогрес. От друга страна обаче, Европа, в качеството си на прагматичен политически субект, се възприема като заплаха с индиферентното си отношение към съдбата на малките християнски народи в границите на Османската империя. Тази втора проекция на символа “Европа” визира изключително политически силните на деня, онези, които дирижират европейската външна политика, т. нар. “велики” сили – Англия, Франция, Австро-Унгария, Прусия. В тази връзка И. Конев сполучливо отбелязва, че името “Европа” е “синоним на хегемонстващата Европа, но в този си смисъл не обхваща страни като Белгия, Дания, Холандия, Италия, Швеция, Швейцария, Финландия”. (Конев 2001: 199) Италия присъства във възрожденските представи за просветена Европа с богатото си антично наследство, положило основата на съвременната европейска цивилизация, с ренесансовите си постижения в областта на изкуствата и науките, със своите архитектурни паметници, музеи и църкви.

ЛИТЕРАТУРА

- [4] **Андреев, И.** Кратка география математическа, физическа и политическа. От И. Андреева. Букурещ, 1851.
- [5] **Генова, Л.** Италия и източният въпрос през 60-те години на XIX век. – В: България, Италия и Балканите. София, 1988.
- [6] **Груев, Й.** Уроци от землеописание от Я. Груева. Пловдив, 1861.
- [7] **Деланти, Дж.** Изобретявайки Европа. София: Балкани, 2004.
- [8] **Каравелов, Л.** Да се обединим! Цит. по: Любен Каравелов. Събрани съчинения в девет тома. Т. 8. София, 1967.

⁷⁹ от итал. *lazzarone* – безделник, мошеник

⁸⁰ Кратки очерки върху природата и народите в Европа. - Читалище, бр. 8-9, 31 май, 30 юни 1873.

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

- [9] **Конев, И.** Конев, И. Европа между очарованието и разочарованието на Балканите през XVIII-XIX век. – В: Да мислим Другото – образи, стереотипи, кризи XVIII – XX век. София: Кралица Маб, 2001.
- [10] **Михова, Л.** Чужденецът - свой и друг. - В: Да мислим другото - образи, стереотипи, кризи XVIII – XX век. София: Кралица Маб, 2001.
- [11] **Неофит Хилендарски-Бозвели,** Краткое политическое землеописание за обучение на българското младенчество... издано от Неофита архимандрита Хилендарца, родом же котлянца. Част пятая. В Крагуевце, у Княжеско-сербской типографии, 1835.
- [12] **Пелева, И.** Екзотичният друг - присъствия и употреби в дискурсите на българския XIX век. В: - Балканските идентичности в българската култура. София, 2000 - <http://ilit.bas.bg/bi/include.php?file=peleva> (04.12.2006).
- [13] **Петков, Б.** Кратка всеобща география от Ботя Петкова. Виена, 1868.
- [14] **Прокачи, Дж.** История на италианците. София: Кама, 2004.
- [15] **Радулов, С.** Стихийни уроци землеописания. С гречески на български език преведени от Сава Илєвича в полза учащимся българским юношам. В Смирне, в топографии А. Дамианова, 1843.
- [16] **Радулов, С.** Сравнително землеописание. Общи познания из землеописанието математическо, физическо и политическо. Превел и издал С. Радулов, Болград, 1866.
- [17] **Фотинов, К.** Общо землеописание вкратце за сичката земля. Преведено от гречески на славенобългарски език умножено же с распространением и прибавлением многоразных потребных областей и сега първо на свят издано трудом Константина Г. Фотинова. Смирна, в типографии А. Дамианова, 1843.